

NAŠE ARHIVALNO PITANJE DO KONCA GODINE 1923.

U 3. sv. »Narodne Starine« prikazao sam razvoj i stanje našeg arhivalnog pitanja i tok pregovaranja sa stranim državama do konca godine 1922. Ovdje nastavljam. Kao i prije, tako i sada na žalost mogu da govorim samo o vanjskom arhivalnom pitanju, kad se nutarnje i onako kroz cijelu ovu godinu nije maklo s mrtve točke.

Kako je već spomenuto u navedenom prikazu (str. 319.), naša se država spremala već u oktobru god. 1922., da sklopi s Austrijom od prilike onakav arhivalni ugovor, kakav bijahu sklopile Čehoslovačka i Rumunjska. Kao polaznu točku trebalo je svakako uzeti rumunjsko-austrijski ugovor, jer je on sklopljen poslije rimske konvencije, a čehoslovačko-austrijski prije nje. Rumunjska je dakle mogla, da za svoj ugovor uvaži sve one momente, o kojima se na rimskoj konferenciji raspravljalo. To je uvažila i Čehoslovačka pa je svoj ugovor s Austrijom od 18. maja 1920. djelomično izmijenila i popunila 31. maja 1922. Kako se Čehoslovačka spremala na rješenje ovog pitanja, kako je sklopila ugovor i kako ga provada, ocrtao je ravnatelj arhiva ministarstva inostranih djela u Pragu dr. Jan Opočenský u svom članku »Archivní úmluva republiky Československé s republikou Rakouskou« (Časopis Archivní školy I, str. 51. do 142.)

Kod nas je donekle postojala neka bojazan, hoće li se s Austrijom moći uopće pregovarati i, ako se bude pregovaralo, hoće li se uspjeti. Spominjalo se, da bi se Austrija mogla sada pozvati na »Zajedničko očitovanje austrijske republike i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca« od 5. i 15. aprila 1920. pa istaknuti, da je time sve svršeno. Zaboravilo se, da je to pitanje raščišćeno već na konferenciji u Rimu. (Vidi o tome moj članak »Arhivji i arhivski ugovori« u beogradskom »Novom Životu« od 24. maja 1924.). Austrija ne samo da nije pravila nikakvih poteškoća, nego je očitovala svoju potpunu dobru volju, da ovo pitanje lojalno uredi. Svi mi, koji smo pregovarali s austrijskim delegatima ostavili smo Beč najbolje raspoloženi i s dojmom, da nijesmo pregovarali samo s »ugovarajućom strankom« nego i s kolegama potpuno kavalirskog raspoloženja.

Pregovori su započeli u Beču 15. juna 1923., a ugovor je potpisan 26. juna. Tekst mu je redigovan u hrvatsko-srpskom i nje-

mačkom jeziku. Za svaku stranku vrijedi tekst na njezinom jeziku. Austrija je izdala ugovor u svom Bundesgesetzblattu od 15. decembra 1923. (komad 118.).

Razumije se samo sobom, da se i naš ugovor, kao i čehoslovački i rumunjski, osnivaju, u prvom redu na Saint-Germain-ski mirovni ugovor*)

U samom se ugovoru i ponavljaju pojam »arhivalija« odnosno pisanog materijala, te se određuje na koji način treba Austrija da nam preda pisani materijal od god. 1848. do god. 1918. Za isprave pravotvornog karaktera, kad su pravne, po njima stvorene prilike još aktuelne, a Austrija, ni po odredbama mirovnog ugovora, a niti po drugim ustanovama ovog arhivalnog ugovora, nije obvezana da ih izda, predviđena je mogućnost međusobnog sporazuma od slučaja do slučaja. Austrija nam predaje sve arhivalne jedinice, pojedine komade i cijele zbirke, koje su nastale na području, koje nam je pripalo od bivše Austrije. Sve je ovo ustanovljeno čl. 1—7.

Kulturno-historički interesi zajamčeni su čl. 8. i aneksom ugovora. Prema ovom aneksu trebamo dobiti: 1. Sredovječne isprave naše provenijencije, 2. Spise o Bosni i Hercegovini iz zbirke Hungarica, 3. Spise Illyrico-Serbica, 4. Korespondenciju dalmatinskog namjesništva s crnogorskim oblastima, 5. Isprave i akte samostana uknutih u doba Josipa II., 6. Karadjordjevu korespondenciju s pograničnim komandantima, 7. Isprave i akte hrvatske, dalmatinske i kranjske namjesničke regustrature te arhivne srpske vojsvodine, 8. Općenita odjeljenja Dalmacija, Kranjska, Hrvatska i Slavonija u koliko su postala iz poslovanja dalmatinskih, ilirskih, hrvatskih i kranjskih oblasti te fizičkih i juridičkih osoba, 9. Akte porodice Kapor sa Korčule, 10. Arhivalije ilirske kancelarije, 11. Akte vojne granice, 12. Rukopise Petra Zrinjskog i Krste Frankapana, 13. Kolektanea dominikanskog manastira u Ptuju iz XV. stoljeća, 14. Akte i isprave iz mitropolitskog arhiva u Karlov-

*) Osim oficijelnih publikacija najprikladnije izdanje mirovnih ugovora, koje može da posluži i u naučne svrhe, je: Th. Niemeyer und K. Strupp, Die Völkerrechtlichen Urkunden des Weltkrieges, Band VI. (Jahrbuch des Völkerrechts, VIII. Band, München und Leipzig 1922.).

cima, 15. Akte i isprave slavonske generalne komande god. 1848.—1849., 16. Austrijsko-srpske vojne akte god. 1848.-49., 17. Akte južne armije bana Jelačića, 18. Arhiv porodice Nugent, 19. Windica i Croatica, 20. Privilegij Fridriha III. Laškome god. 1484., 21. Korespondenciju Stjepana Rajčevića i don Ferića god. 1795.—1804., 22. Inventar Splitskog arhiva, 23. Scapolli, historičko-statističke rasprave o Splitu, te napokon 24. Originalne statute hrvatskih-dalmatinskih gradova.

Kad se radi o rješavanju arhivalnih pitanja na jednoj strani s Austrijom, a na drugoj s Magjarskom, ne smije se zaboraviti, da ima materijala, koji ne interesuje samo našu državu, nego i koju drugu nasljednu državu Austrougarske monarhije. Ako, zbog bilo kojih razloga, neki materijal ne bi nama mogao da bude predan, a za nas ima neko osobito značenje, postoji uvijek mogućnost, da ga prepíšemo, fotografiramo itd. Našim arhivskim delegatima, kad se budu latili posla, bit će zajamčen slobodan pristup u sve arhive i u ostala mjesta, gdje god se čuva arhivalni ili pisani materijal. Oni će moći da traže materijal, koji ima da bude izlučen, i da kontroliraju i izlučenje i predaju. Osim svega toga zajamčeno nam je od Austrije posuđivanje arhivalnog materijala u obilnoj mjeri. Dok se sva arhivalna pitanja ne riješe, Austrija ima da čuva netaknut čitav arhivalni materijal. Kad bi ona, s bilo kojih razloga, imala stanoviti dio materijala da izluči, da ga škartira, treba, prije toga, da obavijesti našu vladu o tome.

Pitanje vojnog arhivalnog materijala riješeno je više ili manje onako kao i pitanja ostalog upravnog i naučnog materijala. Član 196a. Saint Germainskog mirovnog ugovora koji se bavi naročito umjetninama i muzealnim predmetima u ovom je ugovoru po bliže opredijeljen i prilagođen našim interesima. Konačno je u ugovoru ustanovljen opseg i način predaje katastralnog materijala, koji se još nalazi u Austriji a odnosi se na područja koja nam je bivša Austrija odstupila.

Ovaj ugovor, kako je spomenuto, potpisan 26. juna, a ratifikovan, izmjenom diplomatskih nota 29. novembra 1923. Na njegovu se provedbu još ni ne misli, a s pravnim je poslovima za to trebalo početi

odmah poslije ratifikacije. Sama provedba traži bezuvjetno temeljitu pripravu, osnovanu na širokoj bazi.

Godina 1923. donijela je i početak rješavanja arhivalnih pitanja s Italijom, odnosno pitanja o dalmatinskim arhivima.*) U Službenim Novinama od 23. februara objavljen je ugovor sklopljen između naše države i Italije u Rimu 23. oktobra 1922. čl. 25—31. ovog ugovora bavi se podjelom dalmatinskih arhiva. Čl. 25.—30., koji se bave onim pisanim materijalom, koji nosi na sebi u prvom redu obilježja upravnih potreba, skoro su sasvim preuzeti iz onog nacrtu, koji je izrađen god. 1921. u Rimu. (Narodna Starina sv. 3. str. 320.) Pitanje historičkih arhiva riješeno je na jedan vrlo čudnovat način. U čl. 31. kaže se: »Onaj dio zadarskih arhiva sa aktima, dokumentima, koji su u njem sačuvani a koji predstavljaju tragove ili uspomenu na gospodstvo Mletačke Republike u Dalmaciji ne će biti predmet podjele; njih će zadržati talijanska država«. Zaista jedna vrlo čudna i neobična stilizacija! Kasnije smo čuli, da je to isto pravo pridržala sebi Italija i za doba — francuske uprave!

Ali u Zadru ima deponovanih arhiva, koji sa Zadrom nemaju nikakva posla a vlasništvo su drugih gradova, kao arhivi Splita, Knina, Omiša, Supetra na Braču, Makarske, Korčule i Kotora, a na ove možemo da imamo pravo samo mi. Ali kad se arhivalna pitanja riješavaju bez sudjelovanja arhiva, onda nije čudno kada dođe do ovakvih neobičnih utanačenja. Najnovija diplomatska knjiga, knjiga Ludwiga Bittnera »Die Lehre von den völkerrechtlichen Vertragsurkunden« (1924.), pokazuje lijepo, koliko arhivi mogu da pomognu i samoj diplomaciji.

Dr. Josip Nađy.

*) Vidi o tome: Jireček, Die Archive von Dalmatien. Mittheilungen der dritten (Archiv) Sektion der k. k. Zentralkommission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale IV, (1897.) Wien 1899. str. 141.—151. — Jelić, Zadarski bilježnički arhiv Vjesnik zem. arhiva, God. I-III. (1899.—1901.). — Milošević, Opis arhiva kr. namjesništva u Zadru, Ib. God. XVIII. (1916.). — Milošević, Stari Kottorski arhiv u Zadru, Ib. God. XVIII. (1916.).